

רוקדות מהבטן

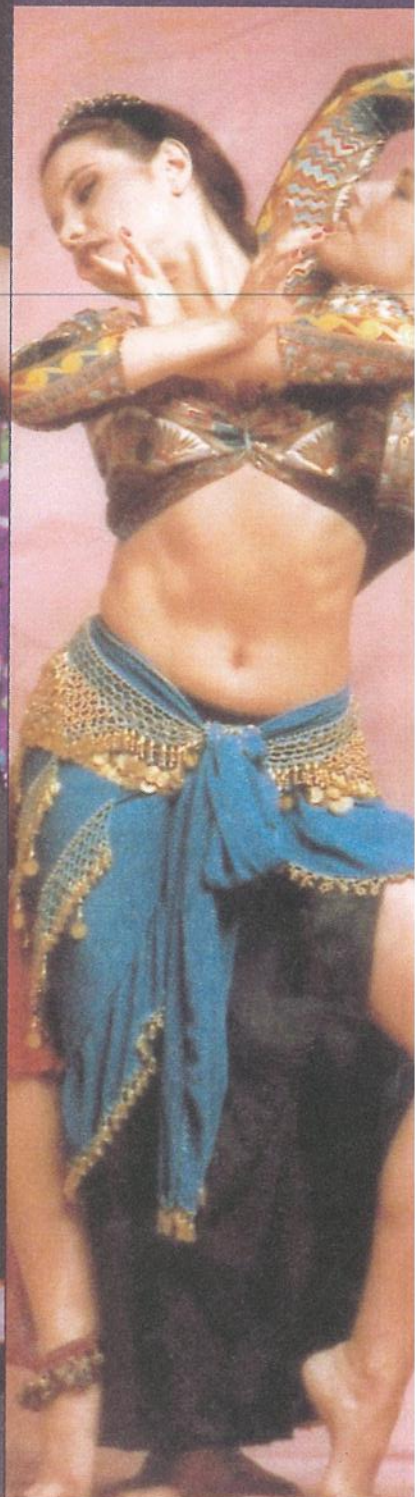
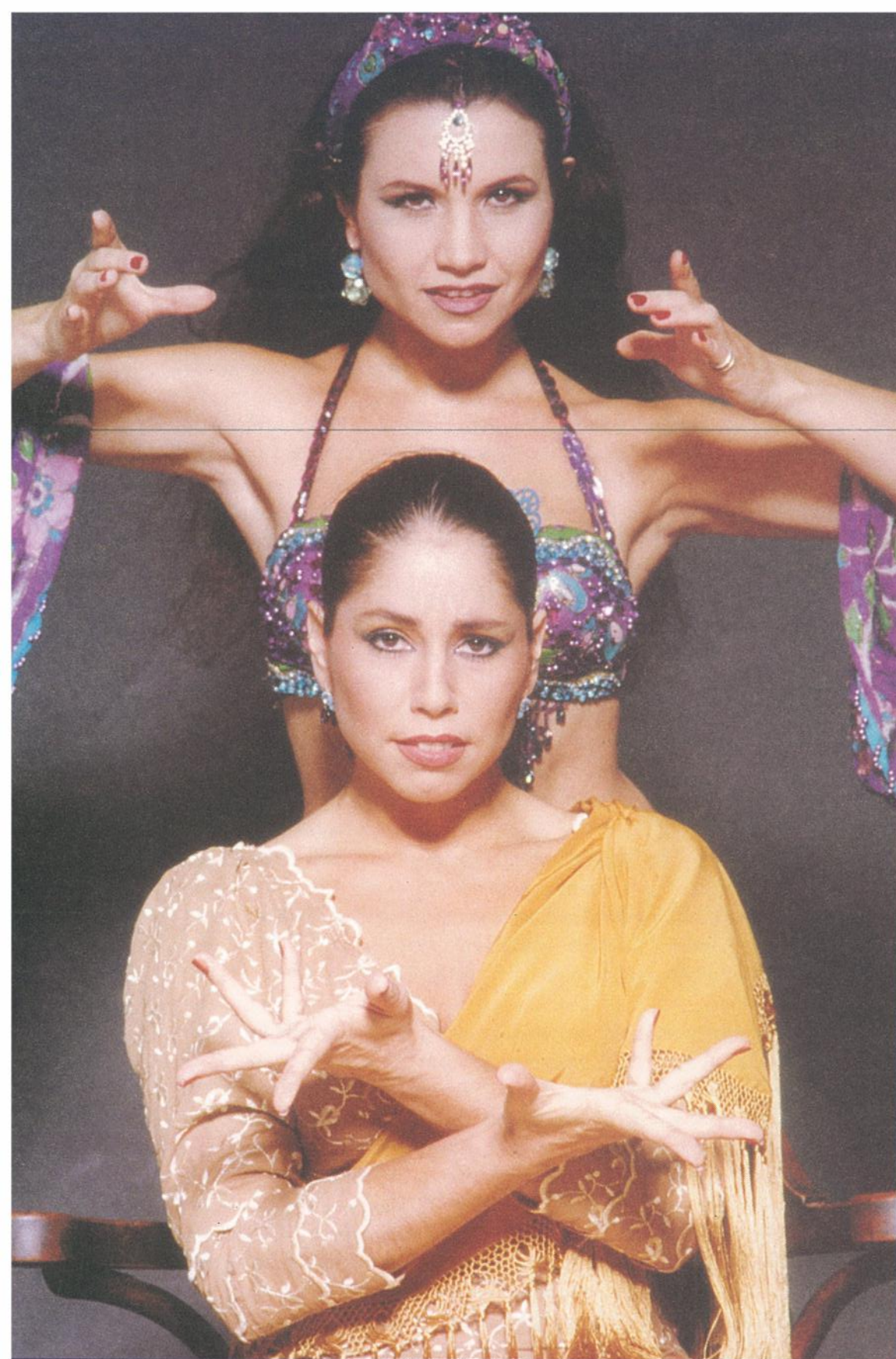
על "מורנה אמורה", מופע משותף של
נטע שיזף ואלתה פיצ'רסקי

**"זיינא, יסמין, סרפנטינה ומאיה
לולו סהרה נורה ולילה
בכולן היא היתה, את כולן היא חוותה.
הן רקמו את נשמת האשה בחוכה.
וכעת, לאחר שרקדה את אותם הקולות
היא באה מאהבה של כל המחולות".**

(אלינה פיצ'רסקי, מתוך "הרמון של אשה אחת" בביצועה)

לפני כשלוש נפגשו אלינה פיצ'רסקי [Pechersky] ונטע שיזף בפסטיבל האשה בחולון. פיצ'רסקי, הרוקדת ריקוד מזרחי, הרגישה במשך שנים שהיא רוצה ליצור מחול עם רקדנית פלמנקו. אחרי שראתה את נטע כמה פעמים, חשבה שיהיה זה מפרה לעבוד יחד. מה שגרם לה לפנות לשיזף היה רצון לאחד שני כוחות נשיים ושני כוחות של מחול. בדמיונה ראתה פיצ'רסקי אפשרות למוזג בין הריקוד המזרחי לפלמנקו, בין הדרמטיות והתיאטרליות של הפלמנקו לאלמנטים של המופע והמיניות המלווים את הריקוד המזרחי, בין הליריות הספרדית לאיפיון הערבי-מוסלמי. פיצ'רסקי ושיזף נפגשו לבדוק, האם הן מתחברות ליצירת מחול משותף. "באותה פגישה לא רק שהיה בינינו דיאלוג מילולי ותנועתי מצוין, כבר ידענו שאנחנו הולכות לעבוד יחד. יותר מזה, ידענו איך ייראה איחוד הדואטים שלנו", אומרת פיצ'רסקי. "זה היה די מהיר. היה קליק בחיבור בינינו. נכנסנו לסטודיו ורקדנו זו עם זו והלך לנו נהדר. שתינו חשבנו שיכולה להיות סינתזה נהדרת בין שני סגנונות המחול, בין סוגי האישיות שלנו, בין הגוף שלה לשלי, וגם אפשרות לקיים דיאלוג נשי שהוא שיר הלל לשני סוגי נשיות המשלימות זו את זו".

מיצרי גיברלטר, רצועת ים צרה, מפרידה בין ספרד לצפון-אפריקה; בין אנדלוסיה והתרבות הדרום-ספרדית לבין רצועת החוף של מרוקו לא הרחק מערים קוסמופוליטיות כמו קזבלנקה ופז, ערים מוסלמיות בעלות צביון אירופי מובהק, שאפשר למצוא בהן אוכלוסייה מעורבת. הצרפתית והספרדית שגורות בפהים של תושבים רבים. בדרום חצי-האי האיברי, בסביליה ובגראנדה, הערים האנדלוסיות, נולד הפלמנקו. ריקוד דרמטי, מחודד וקצבי, המעוטר בגיטות תיאטרליות ומימיקות מובחנות. המילה "פלמנקו"

"מורנה אמורה", נטע שיזף ואלינה פיצ'רסקי, צילום: דניאל חאכים
"Morena Amora", Neta Shezaf and Elina Pechersky, Photo: Daniel Hakim

בספרדית פירושה הפלח או האיכר ששר. הפלמנקו נוטה להיות סוער ומתפרץ. יש בו מן השירה העממית של האיכרים העניים ובה בעת אלמנטים תיאטרליים, שנבנו במיוחד לבמה ולהפגנת יכולת ריקוד וירטואוזית, מהירות של הבעות גוף בכלל והבעות פנים בפרט. הפלמנקו כריקוד מסורתי נרקד בתלבושות מסורתיות והוא משלב, כמו הריקוד המזרחי, שירה ונגינה המתקיימים כל העת זה לצד זה. לכל ריקוד, המקצב והצעדים האופייניים לו. קטעי פלמנקו ללא ליווי מוסיקלי חי על הבמה (לעיתים רחוקות ביותר הוא מוקלט) הם נדירים. שתי הקבוצות העיקריות של הפלמנקו הן "הקסטניה חודו" [Castaña Jodo], שפירושו זמר עמוק - ריקוד דרמטי יותר, ו"קסטניה צ'יקו" [Chico] - ריקוד קליל יותר.

הריקוד המזרחי נולד במצרים והתפתח כמחול אמנותי לכל דבר. במשך השנים, במידה רבה של חוסר צדק, דבק בריקוד הבטן אלמנט של זולות ומציצנות. רבים רואים בריקוד המזרחי בידור קליל ומיני, שבו תפקיד הנשים לשעשע גברים במועדוני לילה, כשמדי פעם הן רואות שכר לעמלן בדמות שטרות הנדחפים אל אזור החלציים שלהן. אבל המציאות שונה מאותה פנטזיה המציגה תמונת עולם שבה האשה היא אובייקט שתפקידו לענג את הגבר. השם הרווח "ריקוד בטן" מקורו בטעות לשונית שנשתרשה. כאשר החיילים של נפוליאון נכנסו למצרים הם ראו את הצועניות, שרקדו את הריקוד המזרחי שהתפתח באותה תקופה. הריקוד נגד את כל מה שהכירו, שהיו צורות של מחול קלאסי, או מה שקרוי כיום Danse d'école. מכיוון שהריקוד סבב סביב האגן, הישבן ואזור החלציים, כינו אותו "ריקוד כרס" (שמות קודמים שניתנו לו - "ריקוד קיבה" ו"ריקוד שרירים"). מאז השתרש השם "רק שרקי" ובתרגום לעברית - ריקוד בטן. הריקוד הזה התמסד בצפון-אפריקה ובארצות הים-התיכון והגיע עד לנסיכויות המפרץ ולאיראן. מצרים מייצגת את הזרם המרכזי של המחול המזרחי הנפוץ במרבית ארצות ערב. בארצות השוכנות באזור צפון-מזרח הים-התיכון, כמו תורכיה ויוון, התפתח ריקוד בטן שונה מעט מהריקוד המצרי. הריקוד המזרחי הנפוץ בארץ הוא הריקוד המצרי.

שיר הלל לנשיות

במופע המשותף שלהן - "מורנה אמורה" [Morena Amoor] - שיוף ופיצ'רסקי פותחות צוהר לעולם המחבר את שני סוגי המחול האלו. במוסיקה יש יוצרים חשובים, שחיברו את המוסיקה הספרדית עם המוסיקה המזרחית. פאקו דה לוסיה [de Lucia] שילב מוסיקה צוענית וגוונים צפון-אפריקניים בפלמנקו שלו. גם זאקיר חוסיין [Hussein] וג'ון מקלאפלין [McLaughlin] יצרו מוסיקה הודית בשילוב אלמנטים ספרדיים ודרום-אמריקניים.

לחיבור בין הספרדי למזרחי יש ביטויים רבים. המורים הם שבט שנדד מאסיה התיכונה עד שהתיישב בחצי האי האיברי. כבר בימי הביניים היו בספרד ערב רב של תרבויות: תרבות קטלונית במערב, תרבות באסקית בצפון, ותרבויות מוסלמיות וצועניות בדרום. מקורה של המוסיקה האנדלוסית הוא בצפון-אפריקה. התזמורת האנדלוסית הישראלית היא דוגמה לשילוב בין הערבי לבין הצועני והאיברי. האדריכלות האנדלוסית היא שילוב בין האדריכלות המוסלמית לבנייה הספרדית המשופעת התייחסויות לכיוון האור ולעוצמתו, למרחב; חדרים מוצלים ומרפסות פתוחות, חצרות פנימיות לשעות הקרירות של הבוקר ובין הערביים המקיפות חדרים רחבי ידיים, שאליהם נמלטים בשעות החום. השם של מופען המשותף של שיוף ופיצ'רסקי - "מורנה אמורה" - מבטא את השילוב המורכב בין המזרחי לספרדי. אין לדעת איזו מילה מגיעה מערבית ואיזו מספרדית. "אמר" פירושו בערבית ירח, והירח הוא הסמל של האשה. "אמורה" היא הטיה של המילה "אמר", ובהשאלה, כאשר רוצים להגיד לאשה שהיא מדליקה או מהממת, אומרים לה "אמורה". "מורנה" פירושה שחרחרות בספרדית. בספרד, כשרוצים להחמיא לרקדניות פלמנקו, מכנים אותן "מורנה".

שיוף ופיצ'רסקי בחרו בשם חושני, שיחבר את הפלמנקו הסוער והדרמטי עם הריקוד

המזרחי המיני והשופע. שני המחולות הם שיר הלל לנשיות והם מתחברים דרך תנועות האגן, הבטן, החזה והמימיקה. הפלמנקו הוא אמנם מעט נחוש יותר, החלטתי, מחודד ובאופן מסוים גם נרטיבי לעיתים, מספר סיפור. ואילו הריקוד המזרחי הוא עגלגל יותר, שובב, מבדר, בלתי ליניארי עם נטייה לחזרות רבות. אפשר להשוות את הפלמנקו לסולם מוסיקלי קלאסי המתפתח בעיקר לאורך ונע בין אלגרו לאנדנטה, בין סערה להפוגה. הריקוד המזרחי מתפתח לאט ועסוק בניואנסים קטנים. כמו הסולם המזרחי, המאקאס, המתפתח לרוחב ולא לאורך, כך גם בריקוד המזרחי יש מוטיבים רבים ווריאציות קלות המתרחקות אך במעט זו מזו ושומרות על קרבה לנושא המרכזי.

בקטע הראשון של המופע - "אשטו" [Ashto] - מדגימות שיוף ופיצ'רסקי את הדמיון בין שני הסגנונות. הן יוצרות דו-שיח בין הספרדי לערבי. בקטע הזה, שיוף נועלת את נעלי הפלמנקו ומסירה את הסארי ההודי מגופה של פיצ'רסקי. באותו רגע הן יוצאות כל אחת אל מסע המחול שלה, שברובו יוצא למחזות שונים אבל לעיתים נפגש עם האחר ומשלים אותו בכך שהוא מבטא אותם צדדים נשיים, הן מבחינה פיזיולוגית - הדגשת אותם אברים: אגן, בטן, אזור החלציים, והן מבחינה רעיונית - הדגשת החיפוש אחר זהות נשית על כל גווניה. לאחר "אשטו" יש קטע סולו של פיצ'רסקי, שמקורו דווקא במחול קובני. עם סיומו פורצת שיוף בקטע מתוך "Al Moraima" של פאקו דה-לוסיה. הקטע הזה הוא סוג של שעשוע, קטע שאמור לעורר צחוק אצל הקהל.

שיוף למדה פלמנקו בלהקה הצוענית Teatro Jitano Andaluz של מאריו מאיה, שם ניתן לה שמה המקצועי נטע קורטז. בהמשך דרכה הופיעה עם להקתו של רפאל אגוילאר [Aguilar] באיטליה כסולנית באילאורה [Bailadora] (יוצרת אישית בתחום הפלמנקו). היא הופיעה ב"טבלאוס" (מועדוני פלמנקו מסורתיים) והציגה מופעי יחיד במדריד, סביליה, טוקיו ומקסיקו-סיטי. "רקדן פלמנקו אמיתי", אומרת שיוף, "הוא רקדן שמעז ומעלה סולו של באילאורה. בטבלאו פלמנקו אתה מוצא את ההתרחשות האמיתית, את הפלמנקו כדרך חיים". שיוף פועלת כבר כמעט עשור כיוצרת עצמאית ובתקופה זו התרחקה קצת מהפלמנקו המסורתי והיא מחפשת יותר את המפגש בין הפלמנקו לתיאטרון מחול. "הפלמנקו הופך לסוג של מקצב, שדרכו אני מדברת עם הקהל. האימפרוביזציה על המחול המסורתי היא דרך ליצור שיח עם הקהל, כשהפלמנקו נבחר כטכניקה, כקו, כמוטיב".

אלינה פיצ'רסקי נולדה בחבר העמים ועלתה לארץ בגיל חמש וחצי. היא רקדה במסגרות מסודרות עד בית הספר התיכון. "הייתי בחוגי ג'ז בתור נערה מתבגרת. מבחינתי, כור ההיתוך שלי היה פה, לא ירשתי איזושהי נטייה לבלט קלאסי. אני זוכרת אותי כנערה צעירה צופה בכל יום שישי בסרטים המצריים של חמש וחצי ונדלקת. התחלתי ללמוד ריקוד מזרחי בעקבות צפייה בסרטים האלה. הם כמו מחזות-זמר, אלא שבמקום סטפס או ריקוד אמנותי מתואם של המון נשים על המים, הסרט מפסיק וקבוצה של נערות מצריות בבגדים מסורתיים רוקדות מוסיקה של מוחמד סולטן, או נעימות על פי השירים של אום כוליתום ופאריד אל אטרש. אני יכולה להגיד בפירוש שזה צמח משם. אז החלו העניינים להתגלגל. זה היה כמו חיידק שנדבק בי, והתחלתי ללמוד ריקוד מזרחי. תמיד התייחסו לזה בתור אקזוטיקה. אני חושבת שאז, באמצע שנות ה-80, הריקוד המזרחי היה רחוק מאוד מהקונצרט, לא כמו היום, כשבית תמי בלב שינקין מלא בשינקינאיות אשכנזיות עצורות, שמאוד נהנות מהחיפוש הזה אחרי נשיות שהן לא מכירות. היום המחול המזרחי הרבה יותר ממוסד. הריקוד המזרחי עלה רק בשנים האחרונות, יחד עם מגמות של חיפוש רב-תרבותי ושילוב בין-תרבותי. לא ידעתי שזה יצליח עד כדי כך".

בגלל האיסור המוסלמי על ריקוד בצוותא, הריקוד המזרחי הוא באופן מסורתי ריקוד שנשים רקדו עם נשים. נשים היו רוקדות יחד בארמונם של המלכים. במרבית הסרטים הערביים יש קבוצה של בנות שרוקדות. הריקוד המזרחי של היום דומה לריקוד המזרחי של ימי "אלף לילה ולילה". בשנות ה-20 וה-30 הפיקה הוליווד סרטים רבים שבהם

מופיעות רקדניות במעין "ריקוד בטן" פתייני. למעשה, כל הצביון הפתייני כביכול של הרקדנית המזרחית נולד בהוליווד. אלו היו הפנטזיות של הגברים בכל הפסטיבלים הגדולים של התקופה. אלא שהריקוד בגרסתו ההוליוודית היה אוריינטליסטי ולא מזרחי. הוא תיאר פנטזיה של המערב על העולם המזרחי, שברבים מהמקרים יצרה תמונה בדינית רחוקה מהמציאות. התפאורה של הסרטים האלו היתה של בזאר, שבו נסיכים ונסיכות יפים משתעשעים, עושרם כמעט על סף הדקדנס ומיניותן של הנשים בוטה.

מסע של חיפוש

הרעיון ליצור מחול המשלב ריקוד פלמנקו וריקוד מזרחי, מעבר לכך שכל אחד מהמחולות הוא תחום ההתמחות של שתי היוצרות-המבצעות, נובע מהרצון לעבור תהליך של חיפוש. מצד אחד, מסע אחר המקורות של המחולות האלו, ומצד שני, חיפוש של שתי היוצרות אחרי מחול אינדיווידואלי הנשען על שני הסגנונות אבל יוצר משהו חדש. שני המחולות נקראו על שם צוענים שעברו בנדודיהם בחופי היס-התיכון. הצוענים מגרנדה וסביליה טוענים שמקורם בשבט שהתיישב במצרים. גם כלי המוסיקה שנשתרשו בשני צדי מיצרי גיברלטר הם דומים. ב"מורנה אמורה" שיזף מופיעה בקסטיניטות, ופיצ'רסקי בסאגאטי - שני סוגים של פעמונים המוצמדים לכפות האצבעות. הכיבוש המורי והערבי בספרד יצר גם דמיון בסגנון השירה, ושירת הפלמנקו מושפעת מסוג של סלסול מזרחי.

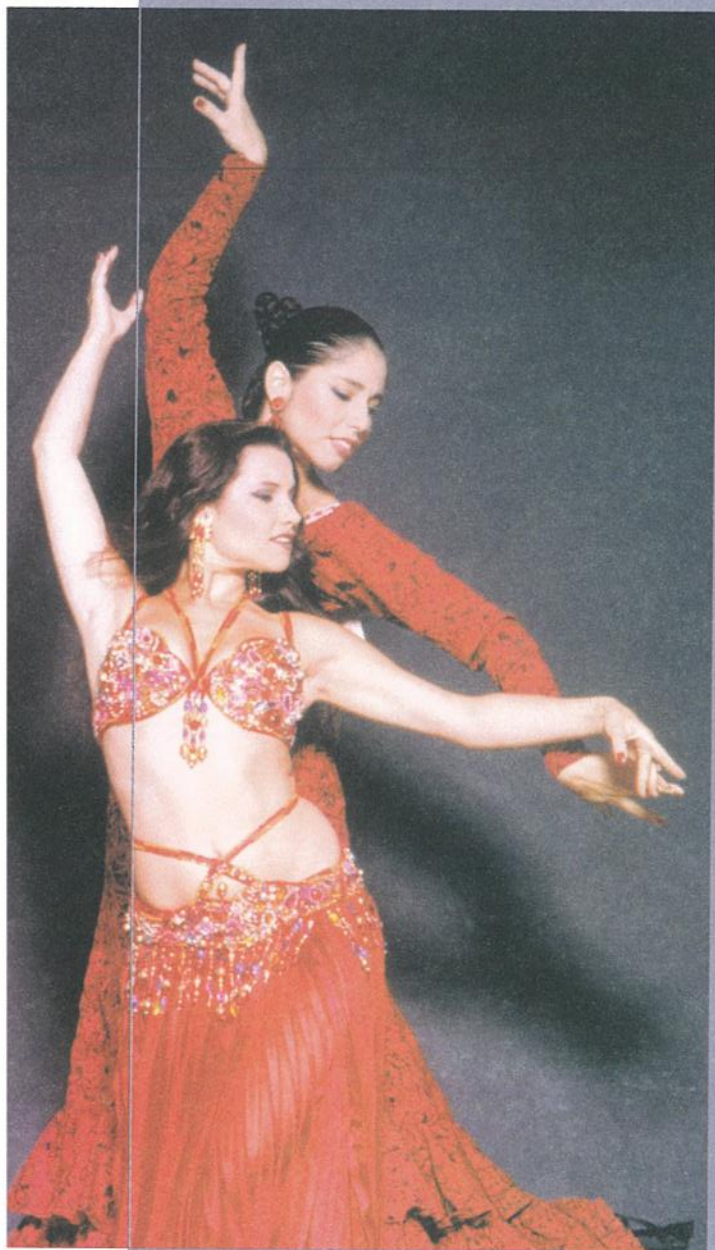
כדי להבליט את אלמנט המסע ב"מורנה אמורה" החליטו השתיים לפתוח מהמקום שבו נולדו שני המחולות. הסצינה הפותחת היא של צורה של פסל הודי המתפצלת בהדרגה לפלמנקו וריקוד מזרחי. "אני מאוד אוהבת לרקוד קלאסיקות", אומרת פיצ'רסקי, "הריקוד מתחיל מהפסל ההודי ולאט לאט נוצרת דיפרנציאציה ולוקח זמן עד שמתהווים המזרחי והפלמנקו".

"בכל זאת, לרקדנית פלמנקו זה די מסובך לרקוד עם בטן חשופה ולרקוד ריקודים הודיים", אומרת שיזף, "אבל למרות שאנחנו באות ממקום אתני, החיפוש מגיע בסופו של דבר לסוג של סינתזה ויצירה של משהו אחר, את שתינו לא מעניין להישאר באתני-פולקלוריסטי".

פיצ'רסקי ושיזף לא מתיימרות לשמר את המסורת של הפלמנקו או של הריקוד המזרחי. אלו שני סגנונות שנעשים חומר גלם. "אנחנו רוצות להביא משהו מעצמנו. הרצון שלנו לחיבור והנגדה בין הסגנונות יוצר משהו שלישי, דיאלוג בין דומה לשונה. כמו הדיאלוג בין הסאגאטי הערבי ובין הקסטיניטות, למשל, שהם כלים דומים אבל שונים. המהות של הריקוד שלנו היא חיפוש של זהות אינדיווידואלית, כשאף אחת לא מחקה את האחרת", אומרת פיצ'רסקי.

שתיהן מרגישות שיש להן בשורה, שהן מבקשות להעביר אותה הלאה. על אף הצלחתן, הן לא נתמכו כלכלית על ידי אף אחד. כשהתחילו עם "מורנה אמורה", אף אחד לא התעניין בסיפור האתני. המיינסטרים, שמורכב ברובו מתיאטרון המחול העכשווי, לא התעקש להשקיע בפרויקט שלהן.

כיום, לאחר שהמופע הצליח לעניין סוגים שונים ומגוונים של קהלים, הן מרגישות שהרווח הגדול שלהן מהמופע הוא שלא צריך עוד להתנצל. "יש אנשים ששופטים את ריקוד הבטן עם המון סטריאוטיפים", אומרת פיצ'רסקי, "אבל גם בארץ וגם בחו"ל מבקשים ממני לעלות על הבמה, לא בגלל שאני רקדנית בטן אלא מכיוון שאני רקדנית שרוקדת מהבטן".

"מורנה אמורה", נטע שיזף ואלינה פיצ'רסקי,
צילום: דניאל חאכים
"Morena Amoora", Neta Shezaf and Elina
Pechersky, Photo: Daniel Hakim